

А. О. ВОЛІК

кандидат медичних наук
Класичний приватний університет

ДО ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті здійснено науково-теоретичний аналіз проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки. Окреслено особливості прояву педагогічної етики. Розкрито зв'язок цих явищ з перспективами духовного розвитку фахівців. Визначено сутність і зміст процесу формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації.

Ключові слова: професійно-етична компетентність, формування, майбутні фахівці з фізичної реабілітації, процес фахової підготовки.

Практика сьогодення свідчить, що наразі гостро постала необхідність відновлення здоров'я українців, що виводить на порядок денний завдання з підготовки висококваліфікованих фахівців з фізичної реабілітації, від яких залежить відновлення та покращення фізичних можливостей і якостей людини, підвищення функціонального стану її організму.

Спрямованість професійної діяльності фахівця-реабілітолога на кінцевий результат – активізацію інтелектуальних сил і професійних резервів нації, мобілізацію її психофізичних, духовних та трудових ресурсів – передбачає високий рівень сформованості професійної компетентності спеціаліста. Серед ключових компетентностей, якими має оволодіти майбутній фахівець з фізичної реабілітації, професійно-етична має пріоритетне значення.

Через це проблема підготовки майбутніх фахівців з фізичної реабілітації є актуальною.

Низка державних нормативно-правових документів підтверджує актуально-перспективний характер таких завдань. Насамперед, це: Закони України “Про фізичну культуру і спорт” (1993 р.), “Про підтримку олімпійського, параолімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні” (2000 р.), “Про реабілітацію інвалідів в Україні” (2006 р.); Указ Президента України “Про заходи щодо розв’язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями” (2011 р.); Державна цільова соціальна програма розвитку фізичної культури і спорту на період до 2020 р. (2017 р.); Концепція розвитку інклюзивного навчання (2010 р.); Конвенція про права інвалідів (2010 р.) тощо.

Значний внесок у вирішення проблеми підготовки фахівців з фізичної реабілітації зробили Л. Бурцева, Г. Верич, А. Вовканич, А. Герцик,

О. Дубогай, В. Завацький, В. Кукса, В. Мухін, М. Романишин, Л. Сущенко, А. Фастівець.

Особливості реалізації компетентнісного підходу розкрито в дослідженнях українських і зарубіжних науковців (В. Байденко, В. Безрукова, В. Бондар, І. Зимня, І. Зязюн, О. Коваленко, Н. Остапчук, А. Хуторський, В. Яровий та ін.).

Феномен професійно-етичної компетентності став предметом наукових досліджень В. Гриців, О. Дубасенюк, І. Жадленко, В. Нагаєва, Н. Петренко, О. Слободянюк, Н. Шевчук.

Аналіз широкого кола джерел і наукових праць із цієї проблеми свідчить, що малодослідженими є деякі важливі питання, які стосуються особливостей формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки.

Мета статті – здійснити науково-теоретичний аналіз проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки.

Розглянемо детальніше характеристику ключових понять, що відображають сутність майбутньої професійної діяльності досліджуваних нами фахівців.

Так, Л. Сущенко [9, с. 28] представляє поняття “професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації” як процес надання особистості такого рівня професіоналізму, який забезпечить їй конкурентоспроможність на ринку праці й дасть змогу самостійно організувати фізичну реабілітацію в усіх ланках спортивного руху. Науковець пов’язує професійну готовність фахівців з фізичної реабілітації з їх професійною компетентністю, зазначаючи, що підготовка названих фахівців – це науково й методично обґрунтований процес формування професійної компетентності особистості, рівень якого буде достатнім для здійснення фізичної реабілітації в певному напрямі професійної діяльності [9, с. 277–278.].

Дослідники Г. Верич, Н. Соколова, В. Мухін, В. Язловецький визначають фізичну реабілітацію як процес, спрямований на всебічну допомогу хворим та інвалідам для досягнення максимально можливої при цьому захворюванні фізичної, психологічної, професійної, соціальної та економічної повносправності. Метою фізичної реабілітації є повноцінне відновлення функціональних можливостей різних систем організму та розвиток відповідних компенсаторних механізмів особистості для подальшої життєдіяльності.

На думку М. Романишина, основними завданнями фізичної реабілітації є: відновлення побутових можливостей хворого, тобто здатності до пересування, самообслуговування й виконання нескладної домашньої роботи; відновлення працездатності, тобто втрачених професійних навичок шляхом використання та розвитку функціональних можливостей опорно-рухового апарату; попередження розвитку патологічних процесів, які призводять до тимчасової або стійкої втрати працездатності [6, с. 26].

З метою досягнення завдань у фізичній реабілітації використовують такі засоби, як: лікувальну фізичну культуру, спортивний масаж, фізіотерапію, механотерапію.

Відповідно, одним із найважливіших завдань сучасної професійної діяльності майбутнього фахівця-реабілітолога стає бездоганне виконання ним професійних обов'язків з урахуванням моральних принципів і норм із втіленням ідей етично орієнтованої педагогіки.

З огляду на те, що основним конструктом нашого дослідження є “професійно-етична компетентність”, розглянемо його складові детальніше.

Поняття “компетентність” (від лат. *competens, competentis* – належний, відповідний) означає поінформованість, обізнаність, авторитетність [7, с. 282].

Цей підхід реалізовано у Великому тлумачному словнику, проте з деякими змінами. Так, поняття “компетентний” характеризується як такий, що має достатні знання в будь-якій галузі, з чим-небудь обізнаний, тямущий; такий, що ґрунтується на знанні, кваліфікований; такий, що має певні повноваження, повноправний, повновладний [2, с. 445].

В Енциклопедії професійної освіти (за ред. С. Батишева) пропонується таке визначення “професійної компетентності” – “це не тільки уявлення про кваліфікації (професійні навички, досвід діяльності, уміння та знання), але також опановані соціально-комунікативні та індивідуальні здібності, що забезпечують самостійність професійної діяльності” [13, с. 545].

У Законі України “Про вищу освіту” “компетентність” розглянуто як динамічну комбінацію знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти [4].

Так, Л. Сущенко зазначає, що сучасні цивілізаційні зміни й тенденції розвитку пов'язані зі світовими ідеями модернізації освіти, адже в умовах приєднання України до Європейського освітнього простору перед вищими навчальними закладами постало завдання, що полягає в реформуванні вищої школи: перебудова процесу організації навчання; оновлення методології підготовки студентів з урахуванням світових тенденцій; формування системи цінностей через встановлення вагових коефіцієнтів (індикаторів) для обраних критеріїв; моніторинг; суспільна верифікація; побудова рейтингу; процедура участі студентів у процесі забезпечення якості освіти у ВНЗ; реалізація компетентнісного підходу, що є ключовим у процесі модернізації системи вищої освіти [8, с. 349–350].

Аналіз довідниково-енциклопедичних джерел довів складність, полікомпонентність і міждисциплінарність дослідженого поняття. У більшості випадків компетентність інтерпретують як обізнаність, ефективність, відповідність, володіння, результативність, успішність тощо.

З'ясування сутності цих категорій дає змогу *професійну компетентність* тлумачити як сукупність знань, умінь і навичок, певних особистісно-професійних якостей особистості, що сприяють реалізації професійного зростання фахівця.

Цікавитиме нас інший, не менш важливий аспект цієї проблеми – підходи науковців до проблеми формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців.

Зауважимо, що найвідоміша дослідниця проблеми етичного розвитку особистості вчителя Л. Хоружа розкриває етичну компетентність майбутніх учителів початкових класів як базову інваріантну складову їх професійно-педагогічної підготовки, необхідний елемент оволодіння професією, способами та прийомами вирішення фахових завдань на основі сформованих гуманістичних моральних принципів, норм педагогічної етики [10, с. 12].

У наукових доробках Б. Без'язичного етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури трактується як інтегрована, специфічна й динамічна якість, яка поєднує знання та вміння в галузі професійної етики й педагогічної деонтології, морально-вольові якості, моральні настанови й цінності [1, с. 55].

У дисертації, присвяченій формуванню етичної компетентності майбутніх учителів, її автор, С. Шулпін, констатує, що етична компетентність учителя – це поняття, що характеризується як складне індивідуально-психологічне утворення на основі інтеграції теоретичних знань, практичних умінь у галузі етики, певного набору особистісних якостей, що зумовлює готовність до етично адекватної поведінки в ситуаціях морального вибору [12].

Цікавого розвитку набула наукова теорія Н. Шевчук, у якій автор доводить: "...особливості етичного виховання в системі фахової підготовки фахівців повинні бути спрямовані на формування у них високих моральних якостей та усвідомленням відповідальності за результати своєї діяльності; ...професійна етика передбачає дотримання передусім загальнолюдських моральних норм і принципів, які розкриваються через поняття моральної свідомості" [11, с. 235, 240].

Згідно з поглядами О. Гринвальд, етична компетентність майбутнього фахівця – інтегрована характеристика особистості, що є сукупністю знань, умінь, навичок, мотиваційно-ціннісної орієнтації та особистісних якостей, що сприяють здійсненню професійної діяльності відповідно до норм і вимог професійної етики [3].

За В. Курбатовим, етична компетентність – складне соціально-педагогічне утворення на основі інтеграції педагогічних знань, практичних умінь у галузі етики та певного набору особистісних якостей, що зумовлює готовність до етично адекватної поведінки в соціумі та ситуаціях морального вибору [5].

Таким чином, узагальнюючи наведені положення авторських концепцій і трактувань, з якими ми повністю погоджуємося, можна зауважити, що

в них акцентовано на динамічному втіленні в процес вищої професійної освіти морально-ціннісних норм і орієнтирів, як-от:

- етико-аксіологічна спрямованість освіти з ціннісними пріоритетами на моральну самовідданість особистості праці, розуміння значущості власної соціальної місії в суспільстві;
- глибоке усвідомлення майбутніми фахівцями необхідності побудови власної професійної діяльності (під впливом швидкозмінюваних умов) на засадах трансцендентно-етичної педагогіки;
- смисложиттєва переорієнтація індивіда на інтеріоризацію ним духовно-моральних цінностей та етичний сенс професійної діяльності;
- формування якісно нової генерації майбутніх фахівців як носіїв і трансляторів моральних цінностей і норм.

Отже, проаналізувавши підходи науковців у світлі сучасного філософсько-педагогічного дискурсу, ми дійшли висновку, що конструкт “професійно-етична компетентність” розглядають у трьох пріоритетних аспектах: по-перше, це наявність теоретико-прикладних етичних знань і вмінь (аналітичних, прогностичних, рефлексивних, організаторських, проєктивних тощо); по-друге, досвід морально-психологічного вирішення професійних ситуацій і завдань різного рівня складності; по-третє, виконання професійної діяльності фахівця на засадах морального кодексу поведінки (моральна культура, етичні ставлення, етична поведінка, налаштованість на етичні стосунки).

Виходячи з того, що в своїй роботі ми вже визначилися з поняттями “компетенція”, “компетентність”, “професійна компетентність”, у контексті дослідження постає необхідність охарактеризувати конструкт “*професійно-етична компетентність майбутніх фахівців з фізичної реабілітації*”.

У контексті вирішення досліджуваної проблеми розуміємо це поняття як системно-структурне динамічне новоутворення, що інтегрує поліфункціональні знання, вміння, досвід, особистісно-професійні якості спеціаліста, систему духовно-моральних цінностей, які дають йому змогу під час проведення реабілітаційного втручання ефективно відновлювати стан здоров'я після захворювань і пошкоджень у пацієнтів згідно з етичними принципами та нормами.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищезазначене, можна констатувати той факт, що для успішного формування професійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки вкрай необхідно ампліфікувати освітній процес морально визначеним змістом навчання на основі засвоєння законів етичної професійної діяльності, спрямування вектора професійного навчання в площину формування морально-етичної культури, духовної цілісності особистості, її самовідданості професії, чуйності, людяності, доброзичливості, поваги до оточуючих.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у визначенні й зробленні концептуальних положень щодо проблеми формування профе-

сійно-етичної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації в процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Без'язичний Б. І. Суть етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури / Б. І. Без'язичний // Педагогіка та психологія. – 2014. – Вип. 45. – С. 47–56.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Бусел. – Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2004. – 1440 с.
3. Гринвальд О. Н. Формирование социально-этической компетентности будущих специалистов в воспитательном процессе вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / О. Н. Гринвальд. – Кемерово, 2011. – 23 с.
4. Про вищу освіту : Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1412707858770643>.
5. Курбатов В. В. Этическая компетентность студентов педагогического вуза в социально-педагогической работе с безнадзорными детьми : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / В. В. Курбатов. – Москва, 2010. – 22 с.
6. Романишин М. Я. Професійна підготовка фахівців з фізичної реабілітації до роботи із спортсменами : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / М. Я. Романишин. – Рівне, 2009. – 286 с.
7. Словник іншомовних слів / уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – Київ : Наук. думка, 2000. – С. 680.
8. Сущенко Л. О. Стратегічні напрями модернізації системи вищої освіти в контексті європейського досвіду / Л. О. Сущенко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / редкол.: Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2016. – Вип. 47 (100). – С. 347–353.
9. Сущенко Л. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту (теоретико-методологічний аспект) / Л. П. Сущенко ; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України ; Запорізький держ. ун-т. – Запоріжжя : Запорізький держ. ун-т, 2003. – 442 с.
10. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Л. Л. Хоружа. – Київ, 2004. – 40 с.
11. Шевчук Н. В. Професійно-етична компетентність перекладача: понятійно-термінологічний аспект / Н. В. Шевчук // Наукові записки Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова. Серія: Педагогічні та історичні науки : зб. наук. статей / М-во освіти і науки, молоді та спорту України ; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2013. – Вип. 109. – С. 235–242.
12. Шульпин С. Е. Этическая компетентность как фактор профессиональной подготовки будущего учителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / С. Е. Шульпин. – Курган, 1999. – 22 с.
13. Энциклопедия профессионального образования : в 3-х т. / под ред. С. Я. Батышева. – Москва : АПО, 1998. – Т. 1. А–Л. – 568 с.
14. Cross-national Information and Communication Technology Policies and Practices in Education. Research in educational policy: local, national, and global perspectives. – TjPlomp. IAP, 2009. – 730 p.
15. Dimitrowa D. Das Konzept der Metakompetenz: Theoretische und empirische Untersuchung am Beispiel der Automobilindustrie / D. Dimitrowa. – Springer Verlag, 2009. – 240 s.
16. Horizon 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-sections>.

17. Researchers' career development Charter & Code, HR Strategy for Researchers and "HR Excellence in Research" logo [Electronic resource] // DG Research and Innovation: Researchers' Report 2014: Final Report. – P. 76–79. – Mode of access: <http://ec.europa.eu/euraxess/index.cfm/general/researchPolicies>.

Стаття надійшла до редакції 03.02.2017.

Волик А. А. К проблеме формирования профессионально-этической компетентности будущих специалистов по физической реабилитации в процессе профессиональной подготовки

В статье осуществлен научно-теоретический анализ проблемы формирования профессионально-этической компетентности будущих специалистов по физической реабилитации в процессе профессиональной подготовки. Определены особенности проявления педагогической этики. Раскрыта связь этих явлений с перспективами духовного развития специалистов. Установлена сущность и содержание процесса формирования профессионально-этической компетентности будущих специалистов по физической реабилитации.

Ключевые слова: профессионально-этическая компетентность, формирование, будущие специалисты по физической реабилитации, процесс профессиональной подготовки.

Volik A. To the Problem of Formation of Professional and Ethical Competence of Future Specialists in Physical Rehabilitation in the Process of Vocational Training

The article deals with the scientific and theoretical analysis of the problem of the formation of professional and ethical competence of future specialists in physical rehabilitation in the process of professional training; Specifics of the manifestation of pedagogical ethics; the connection of these phenomena with the prospects of the spiritual development of specialists is revealed; established the essence and content of the process of forming the professional and ethical competence of future specialists in physical rehabilitation.

The need for successful implementation of radical transformations, occurring in modern environment, actualize the problem of providing profound conceptual changes in the training of future specialists in physical rehabilitation that can solve professional tasks with high and stable efficiency on condition of mastering the system of skills and competencies, building their professional activities in compliance with moral and ethical standards. The content and features of professional and ethical competence of future specialists in physical rehabilitation have been specified.

The effectiveness and success of the formation of professional and ethical competence of future specialists in physical rehabilitation in the process of professional training depend on the combination of knowledge, skills, experience, reflected in theoretical and practical training of future specialists; creation reflective and humanistic environment; enriching the learning process with the tasks of spiritual and moral content; internalization of value attitude of future specialists in physical rehabilitation to foster professional and ethical internalization of value attitude of future specialists in physical rehabilitation to foster professional and ethical activities; formation of high communicative culture level of future specialists in physical rehabilitation in the system of moral relations; the ability to self-improvement and self-development.

Key words: professional and ethical competence, formation, future specialists in physical rehabilitation, process of vocational training.